

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ

А Розглянуті методологічні підходи до організації професійного розвитку майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти. Проаналізовано теоретичні основи сучасних підходів до вдосконалення професійної компетентності педагогів.

Ключові слова: методологічні підходи; професійна компетентність; професійний розвиток; майстер виробничого навчання

Актуальність проблеми. В умовах євроінтеграційних процесів, що відбуваються на сучасному етапі в системі освіти України, актуальною є проблема професійного розвитку педагогів. Сучасні глобалізаційні процеси змінюють підходи до професійного розвитку особистості. В Україні потрібні освітянські кадри з високим рівнем професіоналізму, бажанням брати участь в обговоренні сучасних проблем і моделюванні інноваційного педагогічного процесу, постійно самовдосконалюватися. Це зумовило необхідність удосконалення професійної компетентності педагогів в умовах модернізації вітчизняної післядипломної системи освіти та актуалізувало проблему професійного розвитку майстрів виробничого навчання. Саме професійний розвиток майстра виробничого навчання забезпечує результативність навчально-виробничого процесу, оскільки дозволяє з наукової та практичної точки зору визначити й реалізувати принципи, зміст, форми, методи і засоби інноваційної педагогічної діяльності; в умовах плюралізму важливо, щоб фахівець у галузі професійно-технічної освіти орієнтувався у сучасних науково-педагогічних підходах, принципах, функціях щодо організації начально-виробничого процесу та процесу виховання; міг не тільки використовувати й адаптувати готові методичні рішення, але й самостійно виконувати експериментальну, дослідницьку науково-методичну роботу; тільки в процесі професійного розвитку можна сформувати стійкий інтерес майстра виробничого навчання до плідної роботи з учнями, зробити її ефективною, творчою, доцільною [1].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Професійний розвиток педагога став предметом вивчення багатьох дослідників, а саме: українських (І. Зязюн, Н. Клокар, В. Моляко, В. Олійник, В. Паламарчук, Л. Сергеева, Т. Сорочан, Н. Тарасевич та ін.), зарубіжних (Е. Хойлі, П. Вілсон, Д. Майерс, Дж. Гудлед, Е. Харгрівз та ін.), у працях яких розкрита сутність цього поняття, а також висвітлені шляхи та умови вдосконалення психолого-педагогічної компетентності як складової професійного розвитку. Аналіз актуальних зарубіжних досліджень свідчить про те, що вивчаються різноманітні аспекти професійного розвитку педагогів: зміст професійного розвитку педагога (Н. Дене Фічтмен, С. Зепеде, М. Ріс, А. Росс); системи та моделі професійного розвитку педагогів (Б. Джойс, Л. Інґварсон, С. Кееген,

М. Кочрен-Сміт, С. Літл); методи й форми професійного розвитку педагогів (П. Гріммет, К. Дуінлен, Дж. Троя); кар'єрний цикл професійного розвитку вчителів (Е. Еріксон, Дж. Крістенсен, З. Мевареч, Р. Фесслер, М. Хуберман) тощо.

Проблеми розвитку професійної компетентності педагогічних кадрів на курсах підвищення кваліфікації проаналізовані у працях Н. Білик, М. Войцехівського, І. Вороникової, Н. Клокар, І. Неговського, Н. Ничкало, О. Пехоти, Л. Сергеевої, М. Скрипник та ін. Питання неперервної професійної освіти вивчали Я. Бельмаз, Т. Десятов О. Кузнєцова; підвищення кваліфікації педагогів, управління розвитком системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників – В. Биков, В. Олійник; тенденції розвитку системи підвищення кваліфікації, функції системи підвищення кваліфікації, принципи її функціонування – В. Маслов; технології підготовки вчителів – В. Балакін, С. Клепко, В. Крижко; стратегії формування професіоналізму – І. Мартиненко, О. Отич, Т. Сорочан; методичну роботу з педагогами – І. Жерносек; педагогічну майстерність – Є. Барбіна, І. Зязюн; сутність та умови ефективності навчального процесу на курсах, форми і методи навчання – В. Пуцов.

Аналіз літератури дає можливість констатувати, що проблема розвитку психолого-педагогічної компетентності майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти є одночасно актуальною й складною для вирішення. Виходячи з актуальності проблеми та недостатнього її розроблення, нами визначена мета статті: проаналізувати теоретичні основи сучасних підходів до організації професійного розвитку майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти.

Викладення основного матеріалу. Для організації професійного розвитку майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти доцільно використати відповідні методологічні підходи. Методологічною основою більшості педагогічних досліджень є філософське вчення про цілісність системоутворювальних зв'язків і відносин, спрямованих на формування та розвиток особистості (системний підхід); особистісно зорієнтований підхід, що вимагає визнання унікальності особистості педагогічного працівника, його інтелектуальної та етичної свободи, права на повагу; діяльнісний підхід, що організовує повноцінну в соціальному та етичному відношенні життєдіяльність; дія-

логічний підхід, заснований на вірі в позитивний потенціал людини, в її необмежені творчі можливості постійного розвитку та самовдосконалення, який у поєднанні з особистісним і діяльнісним підходами складає сутність методології гуманістичної педагогіки; антропологічний підхід, що означає системне використання даних усіх наук про людину [9, с. 37]. Згадані підходи надзвичайно цінні й продуктивні в дослідженні та вирішенні педагогічних проблем [4, с. 8], а тому вважаємо за доцільне застосувати кожен з них.

Аксіологічний підхід важливий у професійній діяльності майстра виробничого навчання закладу професійно-технічної освіти, оскільки дозволяє розглядати особистісно значущі й життєво важливі потреби людини як цінність, саморозвиток суб'єктів освітнього процесу як цінність освіти; орієнтує на виявлення різноманітних зв'язків самореалізації людини, що представляють особливу цінність, і зведення їх у єдину концепцію. Аксіологічний підхід розглядає людину як вищу мету суспільства й самоціль суспільного розвитку, освітній процес – як розширене відтворення соціокультурного досвіду, орієнтує взаємодію на загальнолюдські, національні й професійні цінності.

Аксіологічний підхід як стратегія організації педагогічної діяльності виступає методологічною основою концепції та моделі розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання, реалізація якої в процесі неперервної професійної освіти дозволяє розвинути аксіологічний потенціал особистості – багаторівневе інтеграційне динамічне новоутворення, що характеризується наявністю стійкої ієрархії ціннісних орієнтацій, які визначають характер професійної діяльності.

Діяльнісний підхід, привносячи свої характеристики в цілі й завдання педагогічного процесу, перебудовує, головним чином, його процесуально-технологічну сторону у такий спосіб, щоб суб'єкти освітнього процесу оволоділи діяльністю у її цілісному уявленні [4, с. 8]. Необхідність реалізації в процесі розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання діяльнісного підходу зумовлена тим, що діяльність є основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Діяльнісний підхід заснований на активному ставленні людини до співіснування з іншими і дозволяє знайти найсуттєвіші механізми поширення гуманістичних стосунків у суспільстві, і, відповідно до цього, – механізми ефективної адаптації людини до соціального середовища. Він передбачає опору на активність, свідомість і самостійність; орієнтацію не на вербальну дію, а на діяльність самого педагога; забезпечення суб'єктивної свободи у виборі діяльності та її компонентів.

Для майстрів виробничого навчання актуальним завданням є пошук інноваційних форм, методів і технологій навчання, які були б спрямовані на підготовку кваліфікованих робітників, здатних оволодіти робочою професією. Зазначене вказує на доцільність застосування в процесі розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання технологічного підходу.

Розкриваючи необхідність встановлення суб'єкт-суб'єктних стосунків у системі неперервної професійної освіти, педагогічна наука проте не дає докладної відповіді на питання, як технологізувати процес розвитку професійної компетентності, що реалізовує особистісну взаємодію на основі взаєморозуміння. Не виявлений також ступінь впливу відповідного характеру взаємодії учасників педагогічного процесу на їхній особистісний розвиток, не розроблені критерії для отримання об'єктивної інформації про залежність розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання в процесі неперервної професійної освіти.

У XXI столітті функціонування освітніх систем має спрямовуватись на педагогічну підтримку становлення й розвитку суб'єкта освіти як самостійності, автора й творця своєї долі, як особистості з багатьма значущими для суспільства й самої людини характеристиками. Тому, безсумнівно, необхідний особистісний підхід, реалізація якого дозволяє наблизитися до вирішення цього завдання. Особистісний підхід насамперед змінює основоположну характеристику педагогічного процесу – мету, робить головними завдання становлення та розвитку особистісних властивостей суб'єктів освіти, розвиток їхнього особистісного досвіду [3].

Особистісний потенціал педагога, його науковий, психолого-педагогічний і методичний рівні є вирішальними чинниками якісної підготовки висококваліфікованих робітників. За таких умов зростають вимоги до професіоналізму діяльності та особистості самого майстра виробничого навчання закладу професійно-технічної освіти.

Основними напрямками й вимогами до професійної діяльності майстра виробничого навчання виступають наявність певних особистісних якостей, соціально-психологічних рис і педагогічних здібностей. Основними з них вважаємо такі: громадянські й етично-психологічні якості, індивідуально-психологічні особливості та професійно-педагогічні здібності. Функціональними компонентами професійної діяльності майстра виробничого навчання виступають: рефлексія, мотивація, проектування, організація, комунікація.

Творча індивідуальність педагога складається з його здібності до саморозвитку, яка містить професійний світогляд, пошук свого призначення й смислу життя, бачення перспектив і шляхів свого творчого зростання, здатність створювати щось нове, яскраве, оригінальне [5, с. 75–80].

Компетентнісний підхід проголошено одним із напрямів стратегії розвитку вищої освіти в Україні, він є одним із найактивніших напрямів педагогічної теорії та практики. Компетентність із професійної позиції розглядається як сукупність професійних, особистісних якостей і властивостей, що забезпечують ефективну реалізацію компетенцій.

Основними компетенціями сучасного майстра виробничого навчання закладу професійно-технічної освіти є:

- професійна компетенція, що базується на професійній підготовці педагога;
- психолого-педагогічна компетенція, яка базується на загальній психолого-педагогічній підготовці педагога;

– загальнокультурна й гуманітарна компетенції, що включає знання основ світової культури, гуманістичні особові якості, відповідальність за результати власної діяльності, мотивації до самовдосконалення;

– креативність особистості, що припускає сформованість нестандартного мислення, володіння інноваційною стратегією й тактикою;

– комунікативна компетенція, що включає розвинене мовлення, володіння іноземними мовами, сучасними засобами зв'язку та основами комп'ютерної грамотності;

– конфліктологічна компетенція, що передбачає володіння основами конфліктології, знання законів психології, основ соціології.

Високий рівень професійної компетентності майстра виробничого навчання забезпечує йому можливість значних досягнень у професійній сфері, у сфері особистісного вдосконалення й дозволяє в процесі професійного розвитку досягти певного рівня педагогічної майстерності.

Творча активність майстра виробничого навчання є властивістю і результатом високого рівня розвитку його психолого-педагогічної культури, що передбачає «оснащеність» інтелекту педагога професійними (спеціальними й психолого-педагогічними) знаннями, прийняття цілей і суспільної значущості діяльності, відчуття відповідальності за її наслідки, потребу в пізнанні педагогічної реальності й себе як професіонала.

Отже, особистість майстра виробничого навчання – досить складна система якостей і характеристик, яка включена у різні види діяльності, звідси гостра необхідність системного підходу до розвитку його професійної компетентності.

Із системним тісно пов'язаний синергетичний підхід. На відміну від системного підходу, де основна увага акцентується на зв'язках частин у цілому, синергетика досліджує причини властивостей системи. Синергетика заснована на ідеях системності, цілісності світу, нелінійності. Вона вивчає відкриті системи, що знаходяться в стадії становлення, де відбуваються несподівані повороти, пов'язані з вибором шляхів подальшого розвитку. Таким відкритим, нелінійним, побудованим із багатьох чинників зі складними взаємозв'язками, віддаленими від рівноваги, з ознаками самоорганізації, самопобудови, є процес розвитку професійної компетентності майстра виробничого навчання. Синергетичний підхід розширює уявлення про педагогічну реальність і дає змогу створити нові прикладні методології дослідження та організації певних аспектів педагогічного процесу, однак не може стати універсальним методом розв'язання теоретичних і методологічних проблем педагогіки як системи [7].

Синергетичний підхід до аналізу проблеми розвитку професійної компетентності майстрів виробничого навчання дозволяє проектувати й конструювати систему психолого-педагогічної підготовки як таку, що здатна до самоорганізації, до саморозвитку. З позицій концепції самоорганізації, педагогічні працівники мають поширити знання оволодіти

різними методами й технологіями навчання, і мати вибір з альтернатив у навчально-виробничому процесі. Тільки відкритість до сприйняття нової інформації (не лише фахової, а й філософської, психологічної, педагогічної), арсеналу методичних знань є умовами готовності майстрів виробничого навчання до професійного розвитку.

Науковцями з'ясовано, що синергетичний підхід тим ефективніший, чим повніші й цілісніші наші уявлення про чинники, що впливають на досягнення цілей педагогічної системи, чим упорядкованіші ці уявлення, що передбачає, зокрема, знання про домінуючі фактори в тій чи іншій ситуації функціонування та розвитку [4, с. 8].

Педагогічні працівники закладів професійної (професійно-технічної) освіти є тією професійною групою, на яку суспільство покладає два надзвичайно важливих і взаємопов'язаних завдання: збереження, акумуляція та розповсюдження науково-технічного здобутку суспільства; сприяння професіоналізації особистості на етапі її навчання. В умовах глобалізації й трансформації суспільства актуальною стає проблема формування сучасного майстра виробничого навчання, який би відповідав запитам і вимогам цього суспільства. Гуманістична парадигма освіти передбачає, що основна увага має концентруватись не лише на обсязі знань із конкретних дисциплін, а й на особистості учня, його фаховому становленні й особистісному зростанні. Для цього сам педагог повинен мати високий рівень самоактуалізації, готовності до саморозвитку та самовдосконалення. Досягнення вершин особистісного та професійного саморозвитку майстра виробничого навчання можна організувати лише за умови застосування акмеологічного підходу.

У психологічній і педагогічній літературі останні кілька років спостерігаємо посилення інтересу до становлення особистості педагога-професіонала [2; 8; 9]. Це можна пояснити розвитком гуманістичних тенденцій у суспільстві, розробленням і впровадженням концепцій особистісного, діяльнісного та системного підходу для розв'язання комплексних завдань розвитку та саморозвитку особистості педагогічного працівника, оптимізації різних підструктур його діяльності [6, с. 105; 10, с. 18]. Гуманістичний потенціал педагогічної діяльності полягає також у тому, що вона створює можливості для розвитку й особистісного зростання самого педагога, задоволення його власних базових потреб, для формування стилів самопрезентації, адекватних соціальній ситуації та внутрішнім чинникам саморозвитку.

На думку З. Курлянд, мотиваційний компонент у процесі розвитку психолого-педагогічної компетентності педагога розкриває наявність мотивації на досягнення успіху, наявність упевненості в собі, задоволеність діяльністю; емоційний компонент розкриває відсутність емоційного напруження, страху перед аудиторією, вміння регулювати свої емоційні стани, вміння сучасно розв'язувати конфліктні ситуації; наявність вольових якостей; особистісний компонент містить методологічну рефлексію, швидкість реакції на поведінку аудиторії, нормальну втомлюваність;

а професійно-педагогічний компонент забезпечує вміння приймати педагогічно доцільне рішення у нестандартних ситуаціях, можливість застосування на практиці знань і вмінь педагога (професійних, психолого-педагогічних, загальних), стійку потребу у самопізнанні, самореалізації та самопрезентації [6, с. 19].

Усе викладене вище дає підстави зробити висновок, що в організації професійного розвитку майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти доцільним є застосування аксіологічного, діяльнісного, технологічного, діалогічного, компетентнісного, особистісного, системного, синергетичного й акмеологічного підходів.

Важливі умови розвитку професійної компетентності: узгодження власних інновацій із науковим і методичним обґрунтуванням форм і методів роботи, адаптованість до конкретного закладу професійно-технічної освіти індивідуальних особливостей конкретного учня, значна увага самоосвіті, в тому числі участь у різноманітних навчальних тренінгах, семінарах.

Зробимо **висновок**, що професійний розвиток майстра виробничого навчання відбувається під впливом багатьох детермінованих і недетермінованих чинників упродовж багатолітньої трудової діяльності педагога, його повсякденного спілкування з колегами й учнями, завдяки самоосвіті та навчанню на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників тощо. Практика показує, що визначальний вплив цих чинників вагомо залежить від особистісних якостей педагога: цілеспрямованості, працелюбності, креативності тощо. Отже, в загальному випадку професійний розвиток є самокерованим процесом, для якого необхідно створити зовнішні сприятливі педагогічні умови.

Створення в системі неперервної професійної освіти умов для актуалізації у майстрів виробничого навчання потреби в неперервному професійному розвитку, професійно-творчій самореалізації та забезпечення організаційно-методичного супроводу їхнього саморуку за індивідуальною освітньою траєкторією є одним із найважливіших завдань Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти. Його розв'язання забезпечить неперервність професійного розвитку, що, в свою чергу, оптимізує реалізацію професійних завдань, підвищить ефективність

професійної діяльності майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти.

Перспективи подальших розвідок. Здійснене дослідження відкриває перспективи для подальшого розроблення та вивчення проблеми професійного розвитку майстрів виробничого навчання закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Автор вбачає їх у вивченні педагогічних умов розвитку психолого-педагогічної компетентності педагогів у системі професійно-технічної освіти, психологічних аспектів процесу неперервного професійного розвитку майстрів виробничого навчання закладів професійно-технічної освіти.

Список використаних джерел

1. Войцехівський М. Ф. Розвиток професійної компетентності педагога в умовах інноваційних змін у системі післядипломної педагогічної освіти. Інноваційна діяльність педагога в умовах реформування шкільної освіти: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. інтернет-конференції (20–23 квітня 2015 р.). URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/idpurso/index#.WBYanNKLTIV>
2. Жигло О. О. Критерії професійного зростання викладача ВНЗ. Проблеми формування ціннісних орієнтирів професійної діяльності: зб. наук. пр. – Харків: Стиль-Издат, 2005. С. 79–85.
3. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси: Вид. від ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2008. 608 с.
4. Зязюн І. А. Філософія педагогічної діяльності у професійній освіті. Діалог культур: Україна у світовому контексті: Філософія освіти: зб. наук. праць. Львів, 2002. Вип. 8. С. 12–18.
5. Ільчук В. В. Педагогічні умови професійного саморозвитку викладачів фахових дисциплін у вищих аграрних навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2016. 254 с.
6. Курлянд З. Н. Формування професійної усталеності викладача вищої школи. Проблеми розвитку педагогіки вищої школи в XXI столітті: теорія і практика. Одеса, 2002. С. 17–24.
7. Кушнір В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України, 2003. 20 с.
8. Облес І. І. До проблеми професійного становлення викладача вищого навчального закладу. Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: тези доп. III Міжн. наук.-практ. конф. Хмельницький: ХНУ, 2005. С. 9–10.
9. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Центр учб. літ-ри, 2009. 472 с.
10. Яворська Г. Х., Седлачек В. Є. Сутність проблеми формування особистості професіонала. Проблеми розвитку педагогіки вищої школи в XXI столітті: теорія і практика. Одеса, 2002. С. 104–112.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 21.01.2018

Коваль Л. Е. Методологические подходы к организации профессионального развития мастеров производственного обучения.

Рассмотрены методологические подходы к организации профессионального развития мастеров производственного обучения учреждений профессионально-технического образования. Проанализированы теоретические основы современных подходов к совершенствованию профессиональной компетентности педагогов.

Ключевые слова: методологические подходы; психолого-педагогическая компетентность; профессиональное развитие; мастер производственного обучения

Koval L. Ye. Methodological approaches to the organization of professional development of masters of industrial training.

This paper describes the methodological approaches to the professional development of master-teachers in the vocational education institutions. The theoretical foundations of modern approaches in strengthening professional competence of master-teachers are analyzed.

Key words: methodological approaches; psychological and pedagogical competence; professional development; master of industrial training